

DOI 10.36074/logos-13.12.2024.069

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИЧИНИ МОВНОГО БЕЗСИЛЛЯ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СЛАБКОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Мельник Євгеній Юрійович¹, Мельник Павло Юрійович²,
Слобоженко Руслан Анатолійович³

1. канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та перекладу
Факультет міжнародних відносин
ДУ «КАІ», УКРАЇНА

ORCID ID: 0000-0003-4892-1151

2. старший викладач кафедри методики викладання іноземних мов
Факультет іноземної філології
УДУ ім. Михайла Драгоманова

ORCID ID: 0000-0003-0012-8074

3. старший викладач кафедри іноземних мов та перекладу
Факультет міжнародних відносин
ДУ «КАІ», УКРАЇНА

ORCID ID: 0000-0002-1372-2913

Підготовка до Олімпійських ігор 2024 року в Парижі несподівано викликала жваві дискусії на лінгвістичну тематику, коли Президент Французької республіки Емманюель Макрон запропонував для участі в урочистому відкритті кандидатуру Аї Накамури, молоді французької співачки малійського походження. Як тільки ця новина з'явилася у ЗМІ, одразу в обговореннях почали лунати думки, основний зміст яких зводився до наступного: «Ці молоді люди, які «з'їдають» половину слів і винаходять дивні вирази, знищують нашу прекрасну французьку мову. Варто лише послухати їхні пісні та прочитати їхні повідомлення в соціальних мережах, щоб зрозуміти, що вони говорять іноземною мовою. Мова, якою співають такі артисти, як Ая Накамура, не є справжньою французькою».

Ая Накамура дійсно використовує у своїх піснях так звану «неонародну» французьку, яка існує в реальних практиках серед людей з певних соціальних груп. Цей сленг є віддзеркаленням останніх соціальних та культурних

трансформацій країни, тож є всі підстави вважати, що певні його елементи обов'язково перейдуть у повсякденну мову, як це відбувалося раніше з іншими сленгами, а активна комунікація завдяки Інтернету тільки прискорить цей перехід. Загальновідомо, що кожне покоління моделює власний варіант національної мови. Опанування навколишнього середовища, яке невпинно змінюється, призводить до трансформації або винаходу відповідних лінгвістичних засобів. Сленг передмість, молодіжний сленг, мова SMS, «неонародна» мова Аї Накамури відображають реалії, пов'язані з імміграцією, урбанізацією, впливом технологій і сучасних засобів комунікації [1].

Цей процес, що відображає соціальні та культурні зміни епохи, є природним і постійним, і кожна мова стикалася та продовжує стикатися з появою сленгів упродовж свого розвитку. Як стверджує Пол Керсвілл, професор соціолінгвістики в Ланкастерському університеті, в Лондоні наразі сформувався новий варіант англійської: поєднання кокні з елементами західноіндійських і західноафриканських мов. Так звана «мультикультурна англійська» тепер є звичним засобом спілкування для багатьох молодих людей при комунікації в усіх сферах життя [2]. Водночас нерозуміння ними того, коли використання сленгу, діалекту, акценту є недоречним, ігнорування ними норм національної мови є глобальною тенденцією, яка викликає занепокоєння у прихильників усталених мовних традицій. Так, наприклад, співачку Алішу Діксон нещодавно розкритикували за те, що вона виконала британський гімн із характерним американським акцентом [4].

Усі ці дебати та зауваження щодо необхідності дотримання мовленнєвих реєстрів (професійний жаргон – для ділових зустрічей, нейтральний стиль – для ситуацій офіційного спілкування, підлітковий сленг – для шкільного майданчику) змусили вкотре повернутися до проблематики, яка вже протягом тривалого часу турбує соціологів, філософів, педагогів, батьків: якщо і можна змиритися з появою нового сленгу, погоджуючись, що його несприйняття – лише «страх старіння», притаманний попереднім поколінням, то чи варто і далі толерувати мовне безсилля (неспроможність вербально висловити думки) та інтелектуальну слабкість (суттєве зниження IQ), які поступово стають типовими характеристиками значної частини молоді в усьому світі?

Для констатації цих прикрих явищ достатньо кинути погляд на численні телевізійні програми, бажаними гостями яких є молоді люди, байдужі до інтелектуальних питань, або молоді політичні лідери, не знайомі з працями великих філософів, на шоу, ведучі яких вважають, що висловлення своєї точки зору або аналітичних міркувань є приводом для блюзнірства. Про зниження IQ у Франції свідчить також втрата позицій французькими університетами в міжнародних освітніх рейтингах. Саме тому науковці б'ють на сполох,

ABSCHNITT 23.
PÄDAGOGIK UND BILDUNG

запитуючи: чи не означає все це, що французи зокрема за останні роки увійшли в нову форму суспільства – ідіократію [8]? Що насправді відображають тексти пісень Аї Накамури: особливості мовлення лише малого відсотку населення Франції чи стан мовно-мовленнєвої компетенції та інтелектуальної спроможності молодого покоління французів?

У 2006 році на екрани вийшла сатирична науково-фантастична комедія «Ідіократія» режисера Майка Джаджа. Представляючи антиутопічне бачення майбутнього, де людство перетворилося на суспільство дурників, фільм викриває антиінтелектуалізм і культурний занепад: прославлення поверховості в поп-культурі, поширення дезінформації в соціальних мережах, зменшення уваги та поваги до критичного мислення в освіті. Сьогодні численні соціальні медіа-платформи (TikTok, YouTube тощо) стали основними джерелами розваг та інформації для молодого покоління. Разом із реаліті-шоу та сенсаційними новинами вони увічнюють короткий проміжок уваги та жагу миттєвого задоволення. Часто-густо їхній контент – це безглузді та легковажні відео, які привертають увагу мільйонів глядачів [12].

Уважається, що люди, створюючи мову, поступово стверджувалися у своєму бажанні дедалі повніше володіти словом, яке слугувало б для розуміння світу та панування над ним. Комунікація, що на початку обмежувалася вказуванням на об'єкти чи істоти в навколишньому світі, з часом ускладнилася: люди почали ставити під сумнів об'єкти та явища, намагатися пояснити, як вони функціонують, змінювати їх, користуватися ними. Найголовнішим стало те, що співрозмовники навчилися висловлювати свою думку, обговорюючи доречність пропозицій, правдивість тверджень. Правила організації мови, прийняті всіма, були тією рушійною силою, яка дозволила людям вийти за межі простого споглядання світу. Мова набула стрімкого розвитку через нагальну потребу та бажання людей думати разом і краще розуміти один одного. Отже, створення та вдосконалення мови не є щасливим збігом обставин, автоматичним покращенням нейронних зв'язків у мозку Homo Sapiens. Навпаки, саме завдяки створенню мови люди покращили пластичність свого мозку. Саме мова, якою діти оволодівають від народження, забезпечує їхній розвиток. Дитина підкорює звук за звуком, слово за словом, речення за реченням, і всього за кілька років вона проходить довгий шлях перших «конструкторів слова». Дитина йде по стопах своїх предків – з тим самим прагненням назвати складові світу та поділитися своїми міркуваннями про них якомога точніше.

На жаль, у сучасному світі мовне безсилля та інтелектуальна слабкість розповсюджуються занадто стрімко. Серед основних причин цієї тенденції потрібно назвати перш за все соціально-культурні та технологічні зміни в житті

людства, які призвели до експансії соціальних мереж, повсюдності екранів, нестримної пристрасті до беззмістовних повідомлень, фотографій і відео [1].

Освітняни констатують стрімке погіршення навичок і умінь письма у молодих людей, залежних від соціальних мереж, де акроніми замінюють речення, смайли слугують висловленню почуттів, а лексико-граматичні та стилістичні відмінності між усним мовленням і письмом розмиваються. Усе це – при тому, що саме письмо дозволяє людям конкретизувати думки як продукт розуму, ділитися ними, критикувати та вдосконалювати їх, сприяючи здатності людей здобувати знання про навколишнє середовище та створювати необхідний для кращого життя інструментарій [13].

Французький вчений Мішель Демюрже у своїй книзі «Фабрика цифрових кретинів» наголошує, що потрібно відрізнити цифрові технології, які використовуються для «позитивних», практичних функцій (робота, генерування даних), від рекреаційних цифрових технологій, які створюються лише для задоволення, розваг (ігри, фільми, соціальні мережі). Його дослідження доводять, що всупереч деяким упередженим думкам про безумовну користь прогресу технологій засилля екранів із пропозиціями цифрових розваг (використання соціальних мереж насамперед) має безліч негативних наслідків, оскільки воно шкідливо впливає на мовлення, когнітивні функції, інтелектуальний розвиток, поведінку, соціальні зв'язки й академічну успішність молодих людей. Мішель Демюрже категорично стверджує, що надмірне використання рекреаційних цифрових технологій молоддю (діти 3-4 років – 1-4 години; діти 8-10 років – 5 годин; підлітки – майже 7 годин на день) є проблемою громадського здоров'я, яка стає глобальною загрозою для інтелектуального, емоційного та фізичного розвитку молодого покоління. Дослідник зазначає, що між затримкою в мовленнєвому розвитку дітей та часом, проведеним із цифровими екранами, існує безпосередня кореляція [6;10].

Безмежність інформації та джерел інформації, розповсюдження соціальних мереж, де кожен вільно (з точки зору змісту та форми) висловлює свою думку, роблять користувачів «глухими» та поступово менш здатними до критичного мислення. Переповнені інформацією, дуже часто суперечливою, вони обирають те, що заспокоює їх, що здається їм комфортним, що підтверджує їхні переконання [3]. Довіряючи таким джерелам і такій інформації, що транслюється інфлюенсерами, однолітками, друзями, молоді люди не ставлять під сумнів «лінгвістичну» якість прочитаних текстів і почутих повідомлень і свідомо або підсвідомо наслідують їй, зачаровані очевидною простотою (часто-густо – примітивністю!), яку пропонує цифровий світ.

Пригадаймо у цьому зв'язку думку видатного італійського письменника Умберто Еко: «Соцмережі дають право висловлюватися легіонам недоумків,

ABSCHNITT 23.
PÄDAGOGIK UND BILDUNG

які до того часу говорили лише в барі після келиха вина, не завдаючи жодної шкоди суспільству. Зараз вони мають таке ж право говорити, як і лауреат Нобелівської премії. Це навала ідіотів» [7].

На думку дослідників, суттєве зниження рівня інтелекту є і причиною, і наслідком значного скорочення лексико-граматичних засобів, якими володіють і користуються мовці. Така тенденція безумовно сприяє мовному безсиллю, коли люди не набувають спроможності розвинути і сформулювати складну думку. Так, у французькій мові, наприклад, поступова відмова від використання деяких часів (l'Imparfait du Subjonctif, le Passé Simple тощо) породжує мислення в теперішньому, обмежене моментом, нездатне до проєкцій у часі. Як зазначає відомий французький педагог Крістоф Клаве, укорінення фамільярності (tu замість vous), нехтування великими літерами та розділовими знаками є болісним ударом по тонкощам висловлювання. Видалення з ужитку слова «мадемуазель», на його думку, – це не лише відмова від естетики слова, а й просування хибної ідеї, що між маленькою дівчинкою та жінкою немає нічого. Менша кількість слів і дієслівних форм означає меншу здатність адекватно висловлювати сенси. Дослідження доводять також, що насильство в публічній та приватній сферах певною мірою залежить від нездатності передати свої емоції словами. Реальна історія людства та літературні твори («1984» Джорджа Орвелла, «451 градус за Фаренгейтом» Рея Бредбері) сповнені прикладами того, як усі диктатури перешкоджали розвитку мислення, зменшуючи кількість та спотворюючи значення слів: немає критичного мислення без мислення, а певної думки без відповідних слів. Як побудувати гіпотетико-дедуктивне мислення без оволодіння умовним способом? Як уявити майбутнє без дієвідмінювання в майбутньому? Як ми можемо зрозуміти послідовність подій у часі (чи то в минулому, чи в майбутньому), а також їхню відносну тривалість без засобів, які уможливають висловлення різниці між тим, що могло б бути, що було, що є, що буде після того, як сталося те, що було можливим? Сьогоднішній заклик до батьків і вчителів повинен бути наступним: нехай ваші діти, учні, студенти розмовляють, читають і пишуть! Навчайте мови в її найрізноманітніших формах, навіть якщо вона здається складною і особливо якщо вона складна, тому що саме в цих зусиллях і полягає свобода. Активні прихильники спрощення правопису, очищення мови від «вад», скасування родів, часів, відтінків – усього того, що з їхньої точки зору, ускладнює, – це гробарі людського розуму [5].

Мовне безсилля може призводити до небезпечних наслідків: через певні соціальні обставини частина людей не набула, наприклад, специфічної здатності до мирного та шанобливого впливу за допомогою слів. Слова, якими володіють ці люди, унеможливають переговори, що дозволили б уникнути

переходу до насильницьких дій. Сім'я та школа часто нехтують розвитком мовлення дітей; обидві інституції забувають, що ефективність і точність мовлення допомагає висловити незадоволення та незгоду словами, утримуючись у такий спосіб від ударів. Мова, якої людей навчили з байдужістю та зневагою, не дозволяє їм долати непорозуміння, будувати мости через культурні, соціальні та конфесійні прірви, які їх розділяють, визнавати свої відмінності, досліджувати їх разом, виховувати в собі людяність для протистояння спокусі насильства. З раннього віку людина повинна засвоювати кодекси та правила, розуміти, що ці правила є необхідними інструментами нашого мислення і що вони дозволяють нам жити разом. Небезпечні маніпуляції, неточні слова, порожні висловлювання, вірусні алгоритми, ортодоксальні або екстремістські погляди [9], якими сповнені соціальні мережі, можна перемогти лише відновленням любові до навчання, інтелектуальних зусиль, самовдосконалення, краси та культури мови, читання, яке дарує виняткову свободу аналізу, інтерпретації, запитань і критики [1].

Викладені вище тези є, на наш погляд, надзвичайно важливими і потребують обов'язкового обговорення не тільки для розробки оптимальної концепції мовної освіти (навчання рідної та іноземних мов), а й для розв'язання загальнопедагогічної проблеми виховання гармонійно розвиненої особистості, здатної ефективно відповідати на інтелектуальні, соціальні, культурні та політичні виклики, кількість яких з часом лише збільшується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Balta, C. (2024) L'impuissance linguistique. *Le français dans le monde*, (452), 18-19.
- [2] Barford, V. (2009) Mind your slanguage. *BBC News*. Вилучено з: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/8388545.stm
- [3] Baud, A. (2021) La fabrique du crétin digital. Вилучено з: <https://www.excelia-group.fr/a-propos-dexcelia/le-blog-excelia/la-fabrique-du-cretin-digital>
- [4] Campbell, B. (2023) 3 reasons why British singers sound American when they sing. Вилучено з: <https://musicstrive.blog/why-british-singers-sound-american/>
- [5] Clavé, C. (2024) Baisse du QI, appauvrissement du langage et ruine de la pensée. Вилучено з: <https://www.observatoireplurilinguisme.eu/les-fondamentaux/lavenir-des-langues/15698-baisse-du-qi%2C-appauvrissement-du-langage-et-ruine-de-la-pens%C3%A9e-par-christophe-clav%C3%A9%2C-agefi>
- [6] Desmurget, M. Le crétin digital. (2023) *France Inter*. Вилучено з: <https://www.radiofrance.fr/franceinter/podcasts/zoom-zoom-zen/zoom-zoom-zen-du-vendredi-06-octobre-2023-1563469>
- [7] Deslandes, G. (2018) Les réseaux sociaux et « l'invasion des imbéciles ». Вилучено з: https://www.xerficanal.com/strategie-management/emission/Ghislain-Deslandes-Les-reseaux-sociaux-et-l-invasion-des-imbeciles-_3745422.html

ABSCHNITT 23.

PÄDAGOGIK UND BILDUNG

- [8] FranceCulture. (2019) Idiocratie : la défaite de l'intelligence ? Вилучено з: <https://www.franceculture.fr/emissions/la-methode-scientifique/la-methode-scientifique-emission-du-jeudi-16-mai-2019>
- [9] Gruen, J. (2022) Has Social Media Made Us Stupid? Вилучено з: <https://aish.com/has-social-media-made-our-country-stupid/>
- [10] Cueham, F. (2019) Exposition aux écrans : va-t-on fabriquer des crétins ? *Contrepoints*. Вилучено з: <https://www.contrepoints.org/2019/12/20/360749-exposition-aux-ecrans-va-t-on-fabriquer-des-cretins>
- [11] Joly, R. (2024) Ces jeunes qui ne savent plus parler français. Вилучено з: <https://www.renaud-joly.fr/ces-jeunes-qui-ne-savent-plus-parler-francais/>
- [12] Sarginson, G. (2023) Idiocracy: a satirical mirror to today's society or a hilariously accurate prophecy? Вилучено з: <https://medium.com/@gunel.sarginson/idiocracy-a-satirical-mirror-to-todays-society-or-a-hilariously-accurate-prophecy-29b7ab268442>
- [13] Stillwaggon Swan, L. (2017) Are Social Media Making Us Stupid? Вилучено з: <https://technologyandsociety.org/are-social-media-making-us-stupid/>